

Demjančuk, Nikolaj; Drotárová, Lucia (2005): Vzdělání a extremismus. Praha: Epocha s.r.o., ISBN 80-86328-83-X, 136 s.

Autor: Pavel Kopecký

Email:

Není sporu o tom, že současný svět je nadmíru dynamický a jeho změny někdy probíhají o překot způsobem, jenž jej činí pro mnoho (zejména mladých či méně vzdělaných) lidí bezmála surreálným. Jeho metamorfózy se dějí mírou, která znesnadňuje nejen pochopení nové konstelace tvořené dosud nebývalými prvky, ale dokonce – i ve vědeckých kruzích – způsobují obtíže s pouhým terminologickým uchopením těchto stavebních kamenů nazírání reality. Vzniká tak v prvé řadě problém pouhého přenosu a zpracování faktů. K závažným potížím současné civilizace náleží také problémy pedagogické. Těmito a podobnými jevy se zabývá kniha dvojice autorů Nikolaje Demjančuka a Lucie Drotárové „Vzdělání a extremismus“.

Obecně lze konstatovat stále se zvětšující propast mezi novými společensko-kulturními jevy a jejich vlivem na každodenní život a existenci i mírou rozšíření smysluplných vzorců řešení. Mezi podobnými, obecnějšími, společenskou diskuzí málo reflektovanými momenty jsou samotné nástroje procesu učení. Takto se stále palčivějším problémem západního civilizačního okruhu ukazuje být potřeba zavedení mediální výchovy, výchovy ekologické a taktéž aplikované kulturologické edukace. Z tohoto prizmatu logicky vystupuje požadavek kvalitního školení školitelů, neboť je známo, že jejich dosavadní prostředkovatelé, jsou-li jací, a to najmě na nižších stupních škol, bývají osoby nepřilíš zasažené specializovanými poznatky společenských věd. Není koneckonců divu, protože vzhledem k ekonomickým a jiným důvodům je běžnou praxí určitá „univerzálnost“ těchto pracovníků. Dokonce se v míře „větší než malé“ jedná o osoby terciální edukací neovlivněné, případně již mnoho desetiletí vzdálené školnímu procesu. Obecným rysem nejen těchto skupin vzdělavatelů je nevelká motivace ke sledování aktuální knižní či časopisecké produkce a informačních zdrojů obecně. (Ostatně podobný rys se nevyhýbá ani akademické sféře, ale to už je jiná kapitola.) A přitom vše nasvědčuje tvrzení, že dětský věk, který si spojujeme právě s nižším školstvím, je pro formování smýšlení

individua, jeho schopnost vzdorovat životním obtížím klíčový. Směrodatný pro, řečeno s antickými Řeky, formování zdatnosti vzdorovat kariéristickým manipulacím, pomlouvám, lžím, úmyslnému křivení výkladu historie a dalšímu nečestnému jednání. Projevům velmi typickým pro dobu, kdy je člověk stále více vzdálen člověku a odcizen celospolečenskému vývoji. V podstatě bezmyšlenkovitý úspěch se stává smyslem života a hloupý, kdo jde hlavou proti zdi. Jelikož v podstatě sílí zmatená lidská lhostejnost a neochota samostatně přemýšlet, bývá (v minulém století zvláště rozšířenou) typickou reakcí opak – fanatický extremismus. Právě posledně zmíněného tématu se s oblibou zmocňují média, která povětšinou jednají konjunkturalisticky, takže k jejich povážlivým „darům“ otevřené společnosti náleží přehlížení některých rizik nebo nebezpečná myšlenková schémata, jež frekvencí prezentace zaběhaných témat podstatu třeba i závažných jevů spíše zatmívají. Padají různá spojení typu „globální odpovědnost“, „globální změny klimatu“, „globální terorismus“ atd., z nichž se začasté tvoří klišé. Při patřičné technologii prezentace není „vkusnější“ nálepky k označení vlastních nepřátel. Tímto způsobem vzniká ideologický, ba přímo manicheistický pohled na problém, jímž navíc leckdy prokvétá pokus o oživení, aktivizaci dávno zašlého étosu. Klasickým příkladem z posledních let je kupříkladu počáteční, a tedy pro většinu diváků určující prezentace tzv. oranžové revoluce na Ukrajině. Média veřejné služby prezentovala alespoň původně subjektivní polaritu „oranžová – modrá“ způsobem, který skutečně nemohl být oproštěn od patřičných hodnotících přívlastků, prostřednictvím nichž se zpráva stávala komentářem. Někdy těžko oddělitelné vrstvy postojů plné protikladů znovu odkazují na pozoruhodnou úvahu B. Pascala (1623 – 1662), filozofa, jenž postihl řadu zcela moderních problémů lidského rodu. Jeho vnitřní zápas víry v Boha, intelektuálních pochybností a teorie pravděpodobnosti, k jejímuž rozvoji přispěl, nachází zajímavé vyústění: „Snažme se dobře myslet, to je princip celé morálky.“

S předsudky, v nichž nalézáme skryté frustrace z existenciálních potíží, se dnes potýkáme v podobě ještě stupňovanější, krajnosti se bohužel manifestují nezřídka právě při popisu politického radikalismu, sociálně patologických jevů a jejich konsekvencí. Klasickým příkladem jsou posud patrné pedagogické zkratky při výkladu vládní ideologie minulého režimu, které byly zvláště charakteristické pro vzdělavatele původně krajně podporující státostranický systém. Takto místo ideologických floskulí tzv. reálného socialismu rázem před školní tabulí rezonovala spojení typu „komunismus = fašismus“. Se stejným formálním přesvědčením. Titulu „Vzdělání a extremismus“ se dostalo patrné podpory z nejvyšších pater establishmentu, neboť předmluva údajně pochází z pera bývalé mnoholeté ministryně školství JUDr. Petry Buzkové. Samotnou knihu tvůrci dělí do tří základních okruhů: první oblast zahrnuje podrobný rozklad slova extremismus, blíže vymezuje vztah tohoto fenoménu a politického spektra, hodnotí význam edukace v zápase s ním apod., čímž zároveň poskytuje určitou rukovět učitelům společenských věd; druhá oblast popisuje soudobé rysy organizované intolerance; třetí pasáž obsahuje specializovaná mentální cvičení pro žáky s cílem analyzovat původ jejich stereotypů a apriorních hodnocení (vzhledem) odlišného okolí. Snaha o aplikovatelnost klíčových myšlenek teoretické části knihy „Vzdělání a extremismus“ dokonce u nejmladších jedinců vyplývá z modelové herní konstelace, jež tvůrčím způsobem odkazuje na nejpopulárnější podoby soudobé filmografické a knižní kultury, tj. na hledání alternativ konfrontace elfů, skřetů a podobných fantazijních bytostí. Při čtivém pokusu o přesnější definici samotného pojmu „extremismus“, při hledání ideových kořenů souhrnu jevů (přičemž autoři důrazně upozorňují na nebezpečí šablon nevhodných k popisu sociální skutečnosti), jež souhrnně označujeme zmíněným, přímo signálním pojmem, narážíme na řadu znepokojivých faktů, které znesnadňují hodnocení samotných základů moderní kultury v širším slova smyslu. Vděčným příkladem tak může být jeden z nejvlivnějších mudrců minulého století, Martin Heidegger (1889 – 1976). Člen NSDAP, rektor ve Freibergu, muž, který se nikdy neomluvil za členství ve státostraně Třetí říše. Existencialista.

Příbuznou roli lze připisovat také jednomu z otců západního filozofického myšlení – Atéňanu Platónovi, jehož „Ústava“ reagovala na úpadek politické kultury starověkého Řecka (jeho obětí se, jak známo, stal filozofův učitel Sokrates) vizí kombinující lidumilné vůdcovství s uzavřenou společností.

Jedním ze závažných současných zdrojů extremismu, a znovu zdůrazněme problematičnost pojmu zahrnujícího jevy rozmanitých podob, jenž případně dokonce odmítají stávající společenské poměry (ač mohou skrytě jestvovat rovněž například ve vlivných legálních stranách), je bezesporu pozbytí opor a snad trochu paradoxně obdiv k některým konzervativním hodnotám. Na vině tedy bývá ztráta pevných identifikačních bodů, které byly typické pro klasickou modernitu. Jedinec v ní příslušel ke společenské třídě; ta jej formovala též například kulturně; přijímal „téměř nezvratným rozhodnutím své role“. Když dnes pracujeme s pojmem „tekutá modernita“, fetišem se stává neurčitost, pýcha na flexibilitu, celoživotní setrvání na pozici patří spíše k výjimkám, upadá význam veřejných i soukromých institucí. Ztrácí se identita a zdroje moci jsou stále nezřetelnější. Boj, zejména mladších lidí, proti strachu z vykořeněnosti, či chcete-li odcizení ve stereotypu, má pak bohužel své logické příčiny. Prostředkem této frustrace může být vytváření skupin přísné sociální kontroly a jasných idejí. Za zvláštní zmínku stojí kapitola, jež propojuje okruh druhý a třetí. Upozorňuje velmi hodnotným způsobem na pseudovědecké materiály s intolerantním podtextem (dostupné i v českém prostředí) nebezpečné zejména proto, že zdánlivě pracují pod zorným úhlem exaktního vědeckého postupu, takže nelze vůbec vyloučit ovlivnění v oboru méně poučeného čtenáře. Technologie manipulace s fakty a podobné zásadní nešvary tohoto druhu „literatury“ jsou pak podrobně rozebrány na příkladu knihy Petra Bakaláře „Tabu v sociálních vědách“. Té se sice po vyjití dostalo značné pozornosti, dokonce hraničící až s hysterií, nicméně někdy přímo zdrcující kritiky kráčely mnohokrát opravdu po povrchu věci.

Za podobně aktuální a zajímavou lze považovat nepříliš dlouhou, samostatně stojící podkapitolku s názvem „Osvětimská lež“. Samozřejmě nikoliv snad proto, že v relativně nedávné době nepříliš šťastným užitím tento pojem veřejnosti připomenul předseda Občanské demokratické strany Mirek Topolánek, případně že svou nečekaně nízkou úroveň obeznámenosti s historií sociálních hnutí fakticky potvrdil razantním přirovnáním chystaných kroků v péči o stát k „noci dlouhých nožů“. Ve vedení nejsilnější pravicové strany je podobný nešvar patrně rozšířenější – viz tvrzení místopředsedy ODS Petra Bendla o původu fašismu v sociální demokracii. Kromě upozornění na známé skutečnosti propojení „osvětimské lži“ a údajného světového sionistického spiknutí v rétorice neofašismu a nacizmu nechávají autoři určitý prostor k tvorbě vlastního názoru nad dostatečně citovanými „argumenty“ významného zastávce obskurní teorie Roberta Faurissona. Ostatně v souvislosti se zakořeněnou tradicí o všeobecném židovském spiknutí se hodí dodat, že pro ukázkou úrovně bojovné politické žurnalistiky u nás není nepřiznačné srovnání reakcí na publikování českého překladu bible nacionálního socialismu nakladatelem Michalem Zítkem s o několik let starším vydáním „Protokolů síónských mudrců“ (nakl. Votobia v roce 1996). Případná tvrzení o větší nebezpečnosti Hitlerova „Mein Kampf“ neobstojí ani v době největší aktuálnosti případu z několika zřejmých důvodů. Jednak převedení do češtiny již existovalo ve webové podobě, nadto zmatená a rozsáhlá memoárová kniha ve skutečnosti k četbě z jiných zdrojů dobře známého učení nevybízí. Odsuzující reakce psané zřejmě leckdy bez jakékoliv předchozí znalosti inkriminovaného jevu mohly mít za následek jediné skvělou prodejnost. Ve vztahu k domácí občanské společnosti trpící po mnoha desetiletích totalitárních režimů některými „dětskými nemocemi“ byl extremismus dlouho považován za záležitost bezpečnostních a soudních orgánů státu. Teprve postupně vznikla příslušná sféra akademického výzkumu, rang diskuze ve veřejném prostoru, závažně vzrostl význam NGOs, čímž logicky dochází k zpřesňování hranic mezi sociálně přijatelným a nepřijatelným. Nicméně doposud přežívá vliv také

porevoluční éry 90. let 20. století, v níž byl význam etatismu spojeného s proklamativním ekonomickým liberalismem takový, že význačným vládním představitelům splývaly nevládní organizace převážně ekologického zaměření s extremistickými organizacemi v jedno. Na solidním a až úzkostlivě objektivním textu není k přehlédnutí zajímavý fakt, jenž obsahovou hodnotu kvalitního textu dále nenápadně navyšuje: filozofické vzdělání autorů (doc. Nikolaj Demjančuk působí ve funkci vedoucího Katedry filozofie FF ZČU v Plzni, k jejímž hlavním studijně pedagogickým oborům náleží již tradičně teorie jazyka). Mínil se tím, že neustále sledují význam řečových prostředků pro hloubku informace, přičemž kriticky hodnotí ideologií politicky korektního vyjadřování motivované puristické krajnosti: „Náhrada slova ´cikán´ slovem ´Rom´ náleží do široké vlny jazykové očisty, která postupně z Ameriky zasáhla celý svět.“ A na téže straně (78) dodávají – „Jak tato vlna jazykové očisty sílila, postupně neodnášela jen rozmanité ´Wop, Yellowbelly, Squarehead, Dago,´ čili v českém podání ´cigoše, rákosníky, skopčáky, taliány´, ale postupně začala omílat a potlačovat i názvy, které náležely spisovnému jazyku. V češtině tomu odpovídá...kauza ´Cikánů/Romů´, ale, abychom uvedli příklad také z jiné oblasti, také třeba úsilí části českých feministek, které chtějí češtinu odnaučit, aby ve veřejném projevu užívala název skupiny v mužském rodu jako generální označení všech příslušníků skupiny...“ V knize „Vzdělání a extremismus“ lze ocenit rozumnou objektivitu, do jisté míry „nepolitologický“ přístup k problematice, ale také některé náznaky řešení situací i obecnějších společenských otázek, které ve světle doby fakticky nového stěhování národů spojené s pojmy typu „tekutá modernita“ jsou a budou stále přítomnější i v České republice. Náleží mezi drobnější práce určitých beletristických přesahů vhodných i pro méně poučené publikum. Určitým drobným nedostatkem jsou občasné přehlédnutí korektorů, nicméně hodnota práce je nesporná.